

ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑ.— Ὁξύρυγχος καὶ ἡ ἔτυμολογία τῶν διεθνῶν ὄρων **Caviar** καὶ **Botargo**, ὑπὸ **Δημ. Ι. Γεωργακά** (Η.Π.Α.)*. Ἐνεκοινώθη ὑπὸ τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ κ. Γεωργίου Α. Μέγα.

Ἐκ τῶν παλαιότερων ἀπασχολήσεων τοῦ ἀνθρώπου ἦσαν ἡ θήρα καὶ ἡ ἀλιεία πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς διατροφῆς του. Ἡ ἀλιεία εἰς λίμνας, ποταμούς καὶ θαλάσσας ἀπῆτει καὶ τὸν ἀπαραίτητον ἐξοπλισμόν, ἐργαλεῖα, ἐφόδια καὶ ἀλιευτικὰ σκάφη, καὶ ἐπὶ πλέον τὴν γνῶσιν τῆς μαγειρικῆς, τῆς ταριχεύσεως ἀλιευμάτων καὶ τὴν ἐμπορικὴν ἐκμετάλλευσιν. Ἡ συνακόλουθος ὀρολογία διὰ πάντα τὰ ἀντικείμενα, τὰς ἐνεργείας καὶ πράξεις, ὅπως καὶ ἡ ὀνοματολογία τῶν ἰχθύων καὶ ἄλλων θαλασσίων ζώων καὶ ζωαρίων, ἐξ ἄλλου ἢ ὀνοματολογία τῶν ἰχθυερῶν παρασκευασμάτων ἦτο τὸ ἀναμενόμενον εἰς γλώσσας ὀμιλουμένας ὑπὸ λαῶν κατοικούντων νήσους, ἀκτὰς καὶ παραλιμνίας περιοχάς.

Ἐκ τῶν ἰχθύων εὐγενέστατος ἐθεωρεῖτο ὁ ὀξύρ(ρ)υγχος, ἀπαντῶν εἰς ἑλληνικὰς καὶ παραπλησίας θαλάσσας καὶ ὑπὸ ἄλλα ὀνόματα: ἀντακαῖος, ἔλοψ, ἐτελής, μωρσίνη¹. Εἰς τὴν λατινικὴν ὁ αὐτὸς ἰχθύς ἦτο γνωστὸς ὡς *ac(c)ipenser* (ὄθεν καὶ ἑλληνιστὶ ἀκκίπησιος), *attilus* (καὶ *atillus*), *sturiō* (αἰτιατικὴ *sturiōnem* ἢ λέξις ἐκ τῆς γερμανικῆς γλωσσικῆς οἰκογενείας), ὄρος, ὁ ὁποῖος εἰσῆλθε καὶ εἰς τὴν νέαν ἑλληνικὴν ὡς *στουριῶνι*, *στεριῶνι*, *στριῶνι*· ὁ ὄρος εἶναι γαλλ. *esturgeon*, ἀγγλ. *sturgeon*, γερμαν. *Stör* κ. οὐ. κ. Ὁ ἐπιστημονικὸς ὄρος εἶναι *Acipenser sturio*, *Acipenser huso* κ. ἄ.

Ὁ ὀξύρυγχος ζῆ εἰς τὸ βόρειον ἡμισφαίριον μεταξὺ τῆς Βορείου Ἀμερικῆς καὶ τῆς Κίνας: τὴν Ἰσλανδίαν, τὴν Ἀδριατικὴν, τὸν Εὐξείνιον πόντον, τὴν Κασπίαν καὶ τὸν ποταμὸν Amur τῆς Κίνας. Ὑπάρχουν εἴκοσι εἶδη ὀξύρυγχου. Ἡ σὰρξ μερικῶν ἐξ αὐτῶν εἶναι ἐξαιρετικῆς ποιότητος, τὰ δὲ ὡὰ ταριχεύονται, διατηροῦνται (κονσερβοποιοῦνται) καὶ ἀνήκουν εἰς τὸ διεθνὲς ἐμπόριον. Ἦδη ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων μέχρι τῆς σήμερον ὀξύρυγχοι εὐρίσκονται συγκεντρωμένοι καὶ ἡ ἀλίευσίς των γίνεται εἰς τὸν Εὐξείνιον καὶ τὰ στόμια τῶν εἰς αὐτὸν ἐκβαλλόντων ποταμῶν Δουνάβεως, Τανάϊδος (Don), Βορυσθένους (Δνειπέρου) καὶ τοῦ Ὑπάνι-

* DEM. J. GEORGACAS, *The «Sturgeon» and the Etymology of the Terms Caviar and Botargo*.

1. Τὸ ὄνομα τοῦτο τοῦ ἰχθύος ἀντιπροσωπεύεται εἰς τὴν νέαν ἑλληνικὴν (ποντικὴν διάλεκτον: τὸ *μωρσίνη* καὶ *μωρσίνη*) καὶ τὴν τουρκικὴν (*mersin*) καὶ θὰ ἦτο ἀσφαλῶς καὶ ἀρχαῖον ἑλληνικόν, ὅπως μαρτυρεῖται ὡς βοτανικὸς ὄρος.

δος (Bug) ἐκβάλλοντος εἰς τὴν Μαιώτιδα λίμνην (Azov), εἰς δὲ τὴν νοτιάν παραλίαν εἰς τὰ στόμια τοῦ Σαγγαρίου (Sakarya), τοῦ Ἑλυος (Halys=Kızıl Irmak-Bafra), τοῦ Ἰριδος (Yeşil Irmak) καὶ τοῦ Θερωμόδοντος (Çarşamba)· εἰς τὴν Κασπίαν θάλασσαν εἰς τὸ στόμιον τοῦ Βόλγα (ἀρχ. Ρᾶς) καὶ εἰδικῶς εἰς τὸ δέλτα τοῦ Ἀστραχάν.

Ὁ πολὺς Ἀδαμάντιος Κοραῆς μὲ τὴν συνήθη ὀξύνοιάν του ἐσυσχέτισε τὸ νεοελληνικὸν τὸ *ξυρῦχι* μὲ τὸ ἀρχαῖον ὄνομα *ὀξύρυγχος*¹. Τὸ παράγωγον **ὀξύρυγχιν* εἶναι ἀσφαλῶς ὁ μεσάζων τύπος τῆς κοινῆς καὶ τῆς βυζαντινῆς ἑλληνικῆς.

Τὸ χαβιάρι, δηλαδὴ τὸ ἀβγοτάραχο τοῦ ὀξύρυγχου, τοῦ Εὐξείνου, τῶν Οὐραλίων καὶ τῆς Κασπίας θαλάσσης (εἰς τὸ Mazanderan τοῦ Ἀστραχάν) φαίνεται ὅτι ἦτο γνωστὸν ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος².

Ἡ βιομηχανία τῆς ταριχεύσεως ὧν ἰχθύων περιλαμβάνει τὰ *ὠσotάριχα* καὶ τὰ *χαβιάρι*.

Ὁ ὄρος *ὠσotάριχον* συνεχίζεται εἰς τὴν μεσαιωνικὴν καὶ νέαν ἑλληνικὴν ὡς *ἀβγοτάριχον* καὶ *ἀβγοτάραχο*, ἀλλὰ ἐξελατινίσθη εἰς *butarigus* (1320) καὶ ἔγινε διεθνής :

γαλλ. *boutargue*

ἰταλ. *botargo* (τώρα *buttagra*)

ἀραβ. *bātāriḥ*, *butāriḥ* 'ῶὰ ἰχθύων' κ.ο.κ.

Ἡ ἀπόπειρα πρὸς ἐρμηνείαν τοῦ διεθνοῦς τούτου ὄρου ἐκ τῆς ἀραβικῆς, θεωρουμένη κτῆμα τῆς ἐτυμολογικῆς ἐπιστήμης, καθὸ ἐπαναλαμβανομένη ὑπὸ Εὐρωπαίων ἐτυμολόγων εἰς δεκάδας ἐτυμολογικῶν λεξικῶν, ἀποκλείεται διὰ δύο κυρίως λόγους :

1. Ξενοκράτους καὶ Γαληνοῦ Περὶ τῆς ἀπὸ τῶν ἐνύδρων τροφῆς (Παρίσιοι, 1814), σελ. 85.

2. Ἡ λέξις *ἀντακαῖον*, δηλοῦν ὀρεκτικὸν ἔδεσμα (λιχουδιά) παρεσκευασμένον ἐκ τοῦ ἰχθύος ἀντακαίου, πιθανῶς ἐσήμαινε τὸ *χαβιάρι*. βλ. D'Arcy W. Thompson, A Glossary of Greek Fishes (1947), σελ. 17. Ὁ Thompson δὲν εἶναι μὲν βέβαιος, ἀλλὰ παραπέμπει εἰς τὰ κείμενα : Σώπατρος, Ἀντιφάνης, Λυγκεύς παρ' Ἀθηναίῳ 119a, 118d καὶ 132a ἀντιστοιχῶς. Ἄλλοι εὐρίσκουν ὑπαινιγμὸν εἰς τὸ *χαβιάρι* εἰς τὸν Ὀβίδιον, Tristia 4.1.56. Ὁ Louis Robert (Sur des lettres d'un métropolitain de Phrygie, Journal des Savants, 1962, σελ. 59) συμφωνεῖ μὲ τὸν Thompson καὶ λέγει : ce caviar connu sans doute dès l'antiquité.

Πρῶτον ἀγνοεῖ τὴν ἀληθῆ ἱστορίαν τῶν τύπων :

τάριχος, ᾧὰ ταρίχων

ᾧοτάριχον

ᾧβοτάριχον (οὔτως εἰς τὴν ποντικὴν διάλεκτον)

βοτάριχον

butarigus, botargo κλπ.

Δεύτερον ἀγνοεῖ τὰ *realia*, τὰ πράγματα, δηλαδή τὰ τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἀλειείας εἰς τὴν προμνημονευθεῖσαν περιοχὴν, τὰ τῆς βιομηχανικῆς ταριχεύσεως καὶ τῆς ἐμπορικῆς διαδόσεως τοῦ προϊόντος διὰ τοῦ Βυζαντίου καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὴν Μεσόγειον.

Τὸ *caviar* καὶ ἑλληνιστὶ *χαβιάρι* διακρίνεται εἰς δύο ποιότητες, *red caviar*, ἑλληνιστὶ *μπρὶκ*, καὶ *black caviar*, ἑλληνιστὶ *μαῦρο χαβιάρι*. Τὸ πρῶτον εἶναι κυρίως ἀβγοτάραχον τοῦ κεφάλου καὶ ἄλλων ἰχθύων.

Τὸ ἀνωτέρας ποιότητος προϊόν εἶναι τὸ *μαῦρο χαβιάρι* ἢ καθαντὸ *χαβιάρι* καὶ *χαβιάρων* τῆς μεσαιωνικῆς ἐποχῆς, προτιμώμενον ὑπὸ τῆς βυζαντινῆς αὐλῆς καὶ τῆς *élite* τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΑ

Αἱ μέχοι τοῦδε γινόμεναι δοκιμαὶ πρὸς ἐτυμολόγησιν τοῦ ὄρου *χαβιάρων - caviar* ὑπῆρξαν ἀνεπιτυχεῖς. Προϋτάθησαν μία ἐκ τοῦ ὀνόματος τῆς πόλεως *Kafa* (=Θεοδοσία) τῆς Κριμαίας (W. Joest, 1890), ἄλλη ἐκ τῆς περσικῆς (Wilhelm Eilers, 1959), τρίτη ἐκ τῆς ἀραβικῆς (*hibyārī*), τετάρτη ἐκ τῆς τουρκικῆς (Vasmer, Ἐνδριώτης καὶ πολλοὶ ἄλλοι) πέμπτη ἐκ τῆς ἰρανικῆς (I. Gershevitch, 1952) καὶ τροποποιημένη (O. Szemerényi, 1967), καὶ ἕκτη ἢ ἑβδόμη τέλος ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ *ἀβγάριον*, ὑποκοριστικοῦ τοῦ *ἀβγόν*, μέσῳ τύπου, ὅπως ὁ κυπριακὸς *ἀβκάρων*, ὁ ὁποῖος διὰ μεταθέσεως κατέληξεν εἰς *καβάρων*. Ἡ τελευταία, προταθεῖσα ὑπὸ τοῦ μεγάλου Ἑλληνοῦ λαογράφου Νικολάου Πολίτου τὸ 1890 ἐπ' εὐκαιρίᾳ βιβλιοκρισίας τοῦ ἀρθροῦ τοῦ Joest, ἐστηρίχθη ἐπὶ τοῦ ἀληθοῦς δεδομένου ὅτι τὸ ὄνομα πρέπει νὰ σχετίζεται πρὸς τὰ ᾧὰ τοῦ ὄξυρυγχου. Ἡ γλωσσολογικὴ ὅμως πλευρὰ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ εὐσταθήσῃ ἔνεκα ἀνυπερβλήτων ἐμποδίων. Ἀνάγκη λοιπὸν ἄλλης ἐτυμολογίας, τὴν ὁποίαν καὶ προτείνω.

Ὅπως τὸ σύνθετον *ῥοτάριχον* διὰ μεταβολῶν κατέληξεν εἰς τὸ μεσαιων. *ἄβγοτάριχον* (πβ. τὰ ὠὰ → *ταυγά* → τ' ἄβγά) καὶ εἰς τὸ εὐρωπαϊκὸν *botargo*, ἄραβικὸν *batāriḥ*, οὕτως ἐσχηματίσθη σύνθετον τὰ **ταριχαβγά* (ταριχευτὰ ἄβγά) καὶ συλλογικὸν **ταριχαβγιάριον* (διὰ τὸν τύπον *tarixavjārin* πβ. τὸν Ρόδιον διαλεκτικὸν τύπον *avjō* ἀντὶ ἄβγό). Ὁ τύπος τῶν μεσαιων. καὶ νεοελλην. συνθέτων *κεφαλόπονος* - *πονοκέφαλος* εἶναι κοινὸς καὶ ἐξηγεῖ τὴν διπλοτυπίαν *ἄβγοτάριχα* καὶ *ταριχαβγά* καὶ τὸ ἐκ τοῦ τελευταίου **ταριχαβγιάριον*.

Πῶς *χαβγιάριον* προῆλθεν ἐκ τοῦ *ταριχαβγιάριον*; Συμφώνως πρὸς ἀρχὴν παρατηρηθεῖσαν ὑπ' ἄλλων καὶ ὑπ' ἐμοῦ εἰς σημαντικὸν ἀριθμὸν μακρῶν (παραγῶγων ἢ συνθέτων) λέξεων ἢ συχνότης τῆς χρήσεως τῶν λέξεων αὐτῶν καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἢ οἰκονομία τῆς προφορικῆς ἐπικοινωνίας συχνὰ ἐπιβάλλει τὴν συγκοπτὴν εἰς τοιαύτας μακρὰς λέξεις, ἤτοι τὴν ἀπώλειαν εἴτε τῶν ἀρκτικῶν δύο ἢ τριῶν συλλαβῶν εἴτε τῶν τελευταίων συλλαβῶν. Παραδείγματα συγκοπῆς κατὰ τὸ ἀρκτικὸν μέρος λέξεων εἶναι μεταξὺ ἄλλων τὰ ἑξῆς :

δεργάτης (ἐκ τοῦ ὁποίου καὶ *βεργάτης*, *δραγάτης*) ἄμπελοφύλαξ, ἀγροφύλαξ² εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα συγκοπῆς τοῦ *ἀμπελιδεργάτης*, ἀρκτικῶς σημαίνοντος ἔργατης ἀμπελίδος ἤτοι ἀμπέλου³

κράτωρ μεσαιων. συγκεκριμένον ἐκ τοῦ *αὐτοκράτωρ*

πώλης ἀρχ. (= πωλητής) ἐκ συνθέτων *ἀρτοπώλης*, *ἐλαιοπώλης*, *ἰχθυοπώλης* κ. ἄ. *φάγος* (τῆς Κοινῆς) ἐκ συνθέτων *ἀδηφάγος*, *πολυφάγος* κ. ἄ.

κάνονας ὄχι ἐκ τοῦ *κανόνας*, ἀλλὰ συγκεκριμένον τοῦ *νομοκάνονας* *νομοκάνων*

τσύνουρο ἐκ τοῦ *ματοτσύνουρο* (ὀμματοτσύνουρον· *τσυνούριον* ἀντὶ *τσυνάριον* μετ' ἐπίδρασιν τοῦ ἐπιθήματος *-ούριον*)

ψίχαλο ἐκ τοῦ *ψωμοψίχαλον* (συνθέτου *ψωμῖν* + *ψιχάλιν*) κ. ἄ.⁴

Ἀκριβῶς ὅμοιον παράλληλον εἶναι τὸ *χαβγιάριον* ἀντὶ τοῦ πληρεστεροῦ τύπου *ταριχαβγιάριον*, ὃ ὁποῖος τελευταῖος καὶ ἀπωλέσθη, διὰ τὸν λόγον ὅτι ἐπεκράτησεν ὁ συγκεκριμένον τύπος. Καὶ τοιοῦτόν τι ἠδύνατο νὰ συμβῆ εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν τὴν ὁμιλουμένην εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ βυζαντινοῦ χώρου καὶ μᾶλλον ὅπου ἐγένετο ἡ παρασκευὴ τοῦ *χαβγιάριου*.

Ἡ διάδοσις τοῦ ἑλληνικοῦ ὄρου *χαβγιάριον* εἰς ἄλλας γλώσσας ἠκολούθησεν τὴν γραμμὴν τῶν ἐμπορικῶν ὁδῶν ἐκτὸς φυσικὰ εἰς τὴν τουρκικὴν. Ὅταν οἱ Τούρκοι ἐγκατεστάθησαν ὀριστικῶς εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν (περίπου 1300 μ. Χρ.)

1. D. J. Georgacas, Creation of New Words in Greek by Shortening and a Crux : *Δραγάτης*, περιοδ. *Orbis* (Louvain Βελγίου) 4 (1955), 91-113, 459-477, ἰδιαιτέρως σελ. 99 κέξ.

παρέλαβον τὴν λέξιν *χαβγιάριον* [χανζάριον], ἡ ὁποία ἐγένετο τουρκικὸν *havgar*¹. Ἐκ τοῦ τουρκικοῦ ἡ λέξις διὰ τῆς τουρκοκρατίας ἐγένετο παμβαλκανικὴ, σερβικὴ *hajvar*, βουλγαρικὴ *hajvar*, *hajver*, ἀλβανικὴ *havjar*.

Ἡ ἑλληνικὴ λέξις μετὰ τοῦ προϊόντος μετεδόθη εἰς τὴν Ἑγγυς Ἀνατολὴν πρὸ τῆς ἐλεύσεως τῶν Τούρκων καὶ δὴ εἰς τοὺς ἀραβιστὶ ὀμιλοῦντας πληθυσμούς: *hibyāri* εἰς τὴν συριακὴν καὶ αἰγυπτιακὴν. Ἐπίσης ἀρκετὰ ἐνωρὶς μετεδόθη εἰς τοὺς Εὐρωπαίους καὶ εἰδικῶς κατευθεῖαν εἰς τοὺς Ἰταλοὺς λόγῳ τοῦ ἐμπορίου τῶν Γενουησίων καὶ Ἑνετῶν. Τύπος *chaviari* εἰς τὴν ἰταλικὴν ἀπαντᾷ τὸν 15ον αἰ. (1437) καὶ κατόπιν *caviari*, ἐξ οὗ (τύπου, ἐκληφθέντος ὡς πληθυντικοῦ, ἐσηματίσθη νέος ἐνικὸς τύπος) *caviaro* (1476). Ἐκ τῆς ἰταλικῆς διὰ τῶν βορείων λιμένων τῆς ὁ ὄρος ὁμοῦ μετὰ τοῦ προϊόντος μετεδόθη εἰς τὰς ἄλλας λατινογενεῖς γλώσσας καὶ τὴν Ἀγγλίαν, ἐξ ἄλλου δὲ πρὸς τὰς βορειοανατολικὰς γλώσσας: γερμανικὴν (*Caviar* [1638], *Kawiar*), πολωνικὴν, τσεχικὴν καὶ οὐκρανικὴν.

Οὕτως ὁ μεσαιωνικὸς ἑλληνικὸς ὄρος ἔγινε διεθνῆς.

Ἡ ἐκ τῆς ἑλληνικῆς εἰς τὴν τουρκικὴν μετάδοσις τοῦ ὄρου ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ δύο γεγονότων: 1) ὅτι ἡ ἀλιεία τοῦ ὄξυρύγχου ἦτο εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων τοῦ Πόντου καὶ πρὸ τῆς ἐλεύσεως τῶν Τούρκων καὶ κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν, τὸ αὐτὸ δὲ ἰσχύει καὶ περὶ τοῦ ἐμπορίου τοῦ χαβιαριοῦ, καὶ 2) ὅτι περὶ τοῦ ἐκατὸν σημερινὰ τουρκικὰ ὀνόματα ἰχθύων εἶναι ἑλληνικῆς ἀρχῆς, μετὰξὺ τούτων ἡ *μυρσίνη* 'ὄξυρύγχος', ἀπαντῶν καὶ εἰς τὴν ποντικὴν διάλεκτον (τὸ *μυρσίνιν*, τὸ *μερσίν'*) καὶ γενόμενον τουρκιστὶ *mersin*, καὶ τὸ *χαψί*, τὸ ὁποῖον κακῶς ἔχει ἐρμηνευθῆ ἐκ τοῦ τουρκικοῦ *hamsi*. Τὸ *χαψί*, *Engraulis encrasicolus*, *ἐγραυλή* τοῦ Ὁψαρολόγου [14ου αἰ.], ἔχει καὶ ἄλλο ἑλληνικὸν ὄνομα: *γαῦρος*, *γαύριος*, *γαυρί*, *γαυρίδι*, *γαυράκι*, *γαυρέλλι*, *γαυρίτσι*. Ὅπως ἄλλος ἰχθύς, *Scorpaena porcus*, λέγεται *χάφτης*, οὕτω καὶ ὁ *γαῦρος* ὀνομάσθη **χάφης* καὶ ὑποκοριστικὸν (*γαυρί*) *χαψί*, διότι ὡς ἰχθύδιον ἔχει δυσαναλόγως μέγα στόμα, λεγόμενον καὶ *λνκόστομος* (ὄ). Τὸ μεσαιων. ἑλληνικὸν *χαψίν*² ἔγινεν ἡ ἀρχὴ τοῦ ἰταλικοῦ *ancioia*, κ. ἄ. τύπων (ἐκ τῶν ὁποίων καὶ νεοελληνικὸν *ἀντζούγια*) καὶ τοῦ ρωσικοῦ *kamsá*, πιθανῶς ἐκ τοῦ πληθ. *χαμψιά* ← *χαψιά*.

1. Ὅχι λοιπὸν τὸ ἑλληνικὸν ἐκ τοῦ τουρκικοῦ, ὅπως δέχονται ὁ Ν. Ἀνδριώτης, Ε. Μπόγκας καὶ Χ. Συμεωνίδης.

2. Ἡ ποντικὴ διάλεκτος ἀριθμεῖ τουλάχιστον 22 παράγωγα καὶ σύνθετα τῆς λέξεως *χαψίν*, ὁ δὲ τύπος *χαμψίν* (μὲ -μ-) εἶναι ὑστερογενῆς. Τὸ καλύτερον τουρκικὸν λεξικόν, New Redhouse (1968), δίδει ἀπλῆν ἔνδειξιν ὅτι τὸ τουρκ. *hamsi* εἶναι ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ *χαψί* καὶ ὁ τουρκολόγος καθηγητὴς κ. Andreas Tietze (εἰς ἐκ τῶν συντακτῶν τοῦ ἰδίου λεξικοῦ) μοῦ ἀνακοινώνει ὅτι ἡ τουρκικὴ λέξις δὲν εἶναι τουρκικῆς ἀρχῆς ἀλλὰ πιθανῶς δάνειον ἐκ τῆς ἑλληνικῆς.

Λεπτομερῆς ἐξέτασις τοῦ ζητήματος γίνεται εἰς ἐκτενῆ πραγματείαν τοῦ συγγραφέως, συνοδευομένην ὑπὸ ὑπομνηματισμένης βιβλιογραφίας, ἐνῶ εἰς ἰδιαιτέραν μελέτην ἐξετάζονται ὑπερεκατὸν τουρκικὰ ὀνόματα ἰχθύων (καὶ ἄλλων θαλασσίων ζώων) ἐλληνικῆς ἀρχῆς.

Ὁ συγγραφεὺς ἐπιλέγει γενικῶς περὶ ἑτυμολογίας τὰ ἑξῆς :

Ἡ ἑτυμολογία εἶναι δύσκολος ἐπιστημονικὸς κλάδος, διότι ἀσχολεῖται μὲ γλώσσας καὶ διαλέκτους τοῦ παρελθόντος καὶ διότι λεξιλόγιον καὶ ἄλλα γλωσσικὰ στοιχεῖα ἀπωλέσθησαν, τὰ ὅποια θὰ παρεῖχον τοὺς ἐλλείποντας κρίκους εἰς τὴν ἄλυσιν τῆς ἱστορίας μιᾶς ὑπὸ ἐξέτασιν δεδομένης λέξεως. Φωνολογικαὶ τροπαὶ εἰς τὸν τύπον τῆς λέξεως ὀφείλονται εἰς ποικίλους λόγους, πολλοὺς παραμένοντας ἀγνώστους· μεταξὺ αὐτῶν περιλαμβάνονται δραστικαὶ ἀλλοιώσεις μεταμορφώσεως ἢ καὶ καταστρέφουσαι μέρος τῆς λεξικῆς μονάδος. Σημασιολογικαὶ μεταβολαὶ ἐπισκοπίζουσι τὴν ἀρχικὴν ἔννοιαν πολλῶν ὄρων. Διὰ τοὺς λόγους τούτους ἡ ἑτυμολογία ὡς ἐπιστήμη προβάλλει εἰς τὸν εἰδικὸν ἑτυμολόγον (δὲν ὀμιλῶ περὶ τοῦ ἑρασιτέχνου) μεγάλας ἀξιώσεις καὶ εὐθύναι, ὅχι μόνον γινώσκιν μιᾶς ἢ δύο γλωσσῶν, ἀλλὰ βαθεῖαν γινώσκιν τῆς ἱστορίας συγγενῶν γλωσσῶν καὶ διαφόρων γειτνιαζουσῶν γλωσσῶν καὶ τῶν γραπτῶν μνημείων τῶν, τῶν ἱστορικῶν περιπετειῶν τῶν λαῶν, οἱ ὅποιοι ἐλάλησαν ἢ ἀκόμη ὀμιλοῦν τὰς γλώσσας αὐτάς, τῶν διαφόρων ἐπιδράσεων τῶν μὲν ἐπὶ τὰς ἄλλας ἢ ἀλληλεπιδράσεων, κ.ο.κ. Τέλος τὰ *realia*, ἥτοι ὁ βίος καὶ ὁ ὕλικὸς καὶ ψυχικὸς πολιτισμὸς τῶν λαλούντων, πρέπει νὰ εἶναι τὸ πεδίον, εἰς τὸ ὁποῖον σφυρηλατεῖται ἡ ἀληθινὴ ἐκκίνησις (*Wörter und Sachen*) πρὸς εὕρεσιν τῆς ἐπιζητουμένης μιᾶς καὶ μόνης ἐρμηνείας ἥτοι τοῦ ἐτύμου τῆς λέξεως.

Ἀντιστρόφως, ἐπειδὴ ἡ ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἔχει κατὰ τινα τρόπον ἐνσωματωθῆ εἰς τὰς λέξεις, ἡ ἑτυμολογία ἐνέχει τεραστίαν σημασίαν διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τὸ ἑτυμολογικὸν λεξικὸν μιᾶς γλώσσης πραγματεύεται τὴν ἱστορίαν τῶν λέξεων καὶ ἐν μέρει τὴν ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος ὀμιλεῖ τὴν γλῶσσαν ἐκεῖνην.

S U M M A R Y

The ancient Greek terms for 'sturgeon' are chiefly ὀξύρρυγχος and also ἀντακαῖος, ἔλοψ, ἑτελῖς and μυρσίνη, the Latin ones *ac(c)ipenser*, *attilus*, *sturio*, all representing *Acipenser sturio*, *Acipenser huso*, etc. The main name ὀξύρρυγχος survives in mod. Greek ξυρούχι (from Koine *ὀξυρούχιν). What

makes this fish important is both its flesh, of some of its species very tasty, and more so its fish roe, of which the international delicacy called *caviar* is made. The consensus is that caviar has been known not just since recent centuries but since antiquity.

The eggs of the fish, ὠὰ ταρίχων, gave the term ὠοτάριχον, Pontic ὀβοτάριχον, βοτάριχον, hence in the West *butarigus* (1320), *botargo*, etc. The explanation of *botargo* from Arabic *bātāriḥ*, *butāriḥ* 'fish roe', although given as a real fact in dozens of etymological dictionaries, is rejected as erroneous because it ignores the true story of the word and also the matter of fishing and the industrial conserving and diffusion of the product through Byzantium and its capital, Constantinople, in the Mediterranean and in Western Europe.

Caviar, in Greek χαβιάρι, is of two qualities, the coarser and cheaper being the *red caviar* and the excellent one being the *black caviar*. Some seven etymologies of the term *caviar* are refuted.

The actual medieval Greek form of the word was χαβγιάριον and occurs in the Prodromic poems (12th century A. D.); it was a common word and, in fact, it occurs also in derivatives and compounded words such as χαβγιαροκαταλύτης. On the basis of the wellknown principle of shortening that is observed in long words of many languages, among them Greek (Georgacas, *Orbis* 4 [1955], 91 - 113, 459-477), that form is shortened from *ταριχαβγιάριον, a derivative of *ταριχαβγά = ἀβγοτάριχα. Thus, medieval Greek χαβγιάριον was the source of Arabic *hibyāri* and Turkish *havyar* (from the latter derive Persian and Serbian, Bulgarian, Albanian), and, on the other hand, Italian *chaviari* (1437) and *caviari*, *caviaro* (1476), whence French, Spanish, English, and (1638) German *Caviar*.

This is one of the international linguistic terms that radiated from Constantinople, the Byzantine center, close to the sturgeon area of the Black Sea.

Ἐπὶ τῆς ἀνωτέρω ἀνακοινώσεως ὁ ἀκαδημαϊκὸς κ. Γ. Ἀθανασιάδης Νόβας, εἶπε τὰ ἑξῆς :

Ἡ παρουσίασις τοῦ συναδέλφου κ. Γ. Μέγα ὑπῆρξε πολὺ ὄρεκτικὴ καὶ ἤνοιξε καὶ τὴν δική μου ὄρεξι νὰ προσθέσω μίαν λεπτομέρειαν.

Εἰς τὰς διαφορὰς ὀνομασίας τοῦ ἀβγοταρίχου, ποὺ ἤκουσα, παρελείφθη,

ἐκτὸς ἂν μοῦ διέφυγεν, ἡ ὀνομασία «ῥοταράχιον». Ὡς ἐνθυμοῦμαι, ἀναγράφεται εἰς ὑποσχετικὸν ἔγγραφον ἀνταλλαγὴν μεταξὺ τοῦ ἀπερχομένου Μητροπολίτου Ναυπάκτου Νεοφύτου Μαυρομμάτη καὶ τοῦ διαδόχου του Ἰωαννικίου. Ὁ τελευταῖος ἀνεγνώριζεν ὠρισμένα δικαιώματα τοῦ πρώτου ἐπὶ τῶν ἐσόδων τῆς Μητροπόλεως. Καὶ μεταξὺ ἄλλων ἀνεφέροντο καὶ δύο ὀκάδες «ῥοταραχίου», τὸ ὅποιον θὰ ἀπεστέλλετο ἐτησίως εἰς τὸν μονάζοντα εἰς τὴν Μονὴν Μεγίστης Λαύρας τοῦ Ἁγίου Ὁρους, Νεόφυτον, ὅστις ἀπεβίωσεν ἐκεῖ, ὅπου σώζεται καὶ μαρμαρίνη στήλη εἰς μνήμην του.